

se zpracováním osudů obou středověkých králů v krásné literatuře a především ve společensky ještě vlivnější tvorbě dramatické. Opomenuty nezůstávají ani texty učebnic dějepisu, jakož i reflexe významných momentů v životě obou králů ve výtvarném umění 19. století. To bylo vnitřně spjata s léty vytvářenými klišé a fungovalo tak jako další z aspektů utvářejících mantinely kolektivně sdílené tradice.

Jakkoli by se argumentace v jednotlivých liniích výkladu dala jistě dále prohlubovat (zajímavé by bylo i rozšíření o analýzu situace v historiografii a umělecké produkci druhé poloviny 20. století), domnívám se, že Václava Kofránková předložila knihu, která nutí čtenáře přemýšlet nejen o středověké etapě vývoje českých zemí, ale především o roli historického argumentu v dějinách a současnosti.

ROBERT ANTONÍN

EDICE A POMOCNÉ VĚDY HISTORICKÉ

Katalog listin a listů k VII. dílu českého diplomatáře. I. Zpracování diplomatického materiálu pro období květen 1283–květen 1297, ed. Dalibor HAVEL, Výzkumné středisko pro dějiny střední Evropy: prameny, země, kultura, Brno 2011

432 s., ISBN 978-80-86488-87-5

Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae, Tomi VII fasciculus quintus inde ab a. MCCLXXXIII usque ad a. MCCCVI scribarum manus continens, ed. Dalibor HAVEL, Matice moravská, Brno 2011

106 s., CCXVI tab., ISBN 978-80-86488-85-1

Tradiční vydávání českého diplomatáře se počíná je sedmým dílem výrazně obměňuje. Dosavadní chronologická řada sice zůstane zachována, doplní ji však další paralelní svazky. Zcela samostatně bude pojednána problematika formulářových sbírek, včetně vydání písemností, které v sobě zahrnují, což je dlouhodobým desiderátem české mediévistiky a diplomatiky. Vedle toho budou podrobně v samostatných (veskrze obrazových)

svazcích probírány paleografické a sfragisticke otázky, které mají napomoci verifikaci editorských počinů a rozvoji dalšího bádání. Tuto základní kostru doplňuje katalog listin, v němž je podán stručný přehled písemností (prozatím v prvním dílu pro léta 1283–1297), jež budou v hlavní chronologické ose vydávány. Katalog tak tvoří jakýsi svorník paleografického a sfragistickeho svazku.

Katalog v úvodu podává stručné informace o vývoji zkoumaných písemností v letech vlády Václava II. a Václava III. (tedy nejen k letům 1283–1297, kterých se týká následný soupis písemností). Období přináší několik diplomatických inovací, např. výskyt královských a biskupských (Tobiáše z Bechyně) mandátů. Písemné pořízení proniká ve zvýšené míře i na zemské fórum. Sledovaná epocha se také vyznačuje kultivací v oblasti právní terminologie (vlivem většího množství legisticky vzdělaných notářů). Naopak opačné tendence prokazuje prostředí některých benediktinských klášterů, kde ještě v této době vznikají pamětní zápisy. V rámci panovnické kanceláře je po celé sledované období pozorovatelný charakteristický ductus písma, který je typický i pro prostředí vysehradské, jež v tomto ohledu svým vlivem daleko přesahovalo oblast působení samotné kapituly (šlo o prakticky jedinou notářskou školu na našem území). Z diplomatické produkce panovnické kanceláře lze rozlišit jednak skupinu písemností určených zahraničním příjemcům a vydávaných v souvislosti se zahraniční politikou, jednak skupinu výrazně početnější, která byla adresována příjemcům domácím. Pokud jde o obsahovou stránku panovnických písemností, je patrná návaznost na období vlády Přemysla Otakara II., leč objevují se i určité inovace (kvazi-konfirmace, sliby věrnosti panovníkovi). V úvodu je též pojednána diplomatická činnost pražského a olomouckého biskupa: žádné převratné novinky tu nepozorujeme, písemný proces se již trvale prosazuje do kanonicko-správního řízení, a to i do přípravných fází procesu.

Samotná katalogová část obsahuje vždy pořadové číslo, status listiny (závažnost je vyjádřena buď číslicí I značící kmenový materiál, jenž bude zpřístupněn plnotextově, anebo II pro materiál doplňkový, vydáný jen v regestu), formu dochování, datum a místo vydání, regest (záhlavní či náhradní v závislosti na dvou zmíněných hlediších), dosavadní zpřístupnění a poznámku (vesměs písařské ruce či pečeť). V regestech je tu popsáno na 1005 jednotlivin. Ve srovnání s příslušnou částí RBM jde o výrazné obohacení našich znalostí, neboť se v Katalogu objevuje téměř dvě stě kusů, které do Emlerovy edice

nebyly zahrnuty. Z větší části jde o bohemikální kusy z edic (jak nově vyšlých, tak i těch, které Emler nezohledňoval), ale jsou zde zastoupena i úplná inedita (48 písemností). Pro ediční účely byl podniknut rozsáhlý výzkum nejen v archivech našich, ale především zahraničních, které ještě skrývaly mnoho bohemikální materie (tu je třeba upozornit na některé nepřesné citace z Vratislavského státního archivu, jehož městský fond je uváděn jako Archiwum miejskie we Wroclawiu, ovšem správná citace zní: Archiwum Państwowe we Wroclawiu, Akta miasta Wroclawia).

Mezi poprvé zpřístupňovanými písemnostmi převládají dokumenty pocházející z domácích archivů, nezdědka jde dokonce o originály listin. Ze zahraničních destinací pochází 12 kusů (především bavorské a rakouské archivy, ale také francouzský Besançon). Svůj význam má i výzkum makulatur rukopisů, kde se může nacházet nejen zlomek úřední písemnosti. Mezi vydavateli zmíněných 48 písemností figurují především Václav II., pražský a olomoucký biskup, v nemenší míře též zahraniční církevní představitelé a domácí šlechtici. Mezi příjemci vystupují nejčastěji domácí církevní instituce (především vyšehradská kapitula, křížovníci s červenou hvězdou, klášter Waldsassen a johanité), ale také Václav II. (slib věrnosti dvou šlechticů) nebo římský král Rudolf Habsburský (Václavova listina, v níž schvaloval Rudolfovo předání ochrany nad klášterem v Saint-Claude).

Přejdeme k druhému, paleografickému svazku. Ten přináší fotografické ukázky 246 písemností a jejich atribuce jednotlivým písařským rukám. Celý svazek otevírá poměrně stručný úvod, který se ve zhuštěné verzi nachází i v úvodní pasáži Katalogu. Editor zde porovnává nejen písmo listin, mandátů a listů, ale také formulářových sbírek či jiných písemností dochovaných v autografu. Hovoří se také o úředních knihách, jejichž vedení je ve zkoumaném období doloženo nepřímými zmínkami (zemské desky v Čechách i na Moravě), nebo jsou dochovány (zlomek urbáře pražského biskupství). Pokud jde o místa vzdělání notářů, krystalizují v době vlády Václava II. tři hlavní centra: Vyšehrad, pražská kapitula a Olomouc. Největší dosah měla grafická podoba písma vyšehradské školy (hlavně od devadesátých let 13. století – především notář Jindřich a Petr Angeli). Její vliv lze pozorovat nejen u zaměstnanců královské kanceláře, ale i v jiných vydavatelských okruzích (pražském biskupském, křížovníků s červenou hvězdou, na Starém Městě pražském). Zatímco ductus notáře Jindřicha nebyl prost mnoha archaismů, písmo Petra Angeliho je již jiné – blíží se spíše gotické kurzívě a nabývá charakteru

polokurzivního. V některých klášterech proniká do listin knižní gotická minuskula (Plasy, Ždár a Zlatá Koruna).

Úvod je stejně jako celý text svazku v latině – u této volby jazyka se musíme zastavit. Na rozdíl od Katalogu, kde byla zvolena čeština, se zde editor rozhodl jít v tradičních stopách předchozích svazků a převést vše do latiny. Tento rozdílný přístup není nikde osvětlen. Zatímco čeština jako jazyk Katalogu výrazně omezuje případný okruh zájemců o využití edice, latina je v tomto směru snahou o otevření se i zahraničním zájemcům. To lze u hlavního textu jistě kvitovat a uvítat, v případě úvodu by ale možná stálo za to uvažovat nad trochu jiným modelem – např. český a paralelní anglický, popř. latinský text, což by při nevelkém rozsahu úvodní studie jistě nekladlo přehnané nároky na počet stran, a zároveň by se tím usnadnilo plynulejší vstřebání informací.

Po zmíněném úvodu následuje přehled písařských okruhů, dále jsou shromážděny grafické školy, které sdružují písařské ruce vzájemně příbuzné. Úvodní část uzavírá přehled jménem známých písařů (takto lze identifikovat 22 osob) a soupis literatury. Stěžejní část, tedy katalog ukázek všech sledovatelných písařských rukou, je uvedena soupisem fotografií se základními údaji o písemnosti: datum vydání, archivní uložení, autorská práva. Bohužel chybí jakékoliv propojení s paralelně vycházejícím Katalogem (do roku 1297), a tak se nedozvídáme ani nejzákladnější obsahové informace o zobrazených kusech, které by však rozhodně nebyly od věci. Pokud se tak zájemce nechce ponořit přímo do čtení originálu, musí regist či znění příslušného kusu pracně dohledávat jednak v Katalogu, jednak v jiných edicích (RBM, ACRB aj.). Na ty tu přitom ani pro období po roce 1297, kam je doveden Katalog, není odkazováno. Fotografie jsou podány v dostatečné kvalitě, rozlišení je někdy přizpůsobeno i rozměru listiny, jež v některých případech zabírá i celou dvoustranu.

Díky svazku věnovanému písařským rukám lze částečně nahlédnout do badatelské dílny editora Dalibora Havla a zároveň obdržet dostatečně instruktivní informaci o paleografickém vývoji v Čechách na přelomu 13. a 14. století. Na druhé straně je škoda, že se nepřikročilo k vydání elektronické verze, v níž by bylo možno účelně propojit jak výklad o písařských rukách a zvolené příklady, tak odkazy na obsah.

Celkově je nutné vyjádřit radost nad tím, jak utěšeně se rozrůstají svazky stěžejní české diplomatické edice středověku a že se tento projekt po mnoha desetiletích snad v dohledné době dočká svého úspěšného dokončení. Máme tu co

do činění s přípravnými svazky, které uhlazují cestu hlavní editorské linii, tedy plnotextovému vydání písemností let 1283–1306. Zpřístupnění materie doby Václava II. je dávným deziderátem české mediévistiky, který byl uvedenými publikacemi ale zaplněn zatím jen částečně. Doufejme, že následující ohlášené svazky budou brzy následovat.

TOMÁŠ VELIČKA

Václav Hájek z Libočan. Kronika česká, ed. Jan LINKA, doslov napsal Petr VOIT, Academia, Praha 2013

1447 s., v příloze CD-ROM, ISBN 978-80-200-2255-4

Kronika česká Václava Hájka z Libočan se po kritickém odsudku Františka Palackého v jeho *Ocenění starých českých dějepisců* těšila pozornosti zejména literárních historiků. Ty zaujal zvláště živý jazyk díla a autorovo fabulační mistrovství. Kroniku Hájek sepsal v průběhu šesti let, na jaře 1539 byla kniha zhruba hotova a roku 1541 vydána u pražského tiskaře Jana Severina ml. (distribuuována byla kvůli různým okolnostem až roku 1543). Knihopis eviduje více než 100 dochovaných exemplářů, četné digitální kopie tohoto vydání jsou volně dostupné na internetu.

Jak je všeobecně známo, kronika zachycuje české dějiny od příchodu Čechů do země (podle Hájka roku 644) do korunovace Ferdinanda I. roku 1526. Její význam pro raně novověké dějepisce byl umocněn tím, že sloužila jako hlavní pramen dalším kronikářům a dějepiscům (Bartoloměji Paprockému z Hlohol či Janu Františku Beckovskému) a dostalo se jí obhajoby od Daniela Adama z Veleslavína. Německý překlad vyšel třikrát, v letech 1596, 1697 a 1718. Latinskou mutaci připravoval k tisku osvěcenský dějepisec Gelasius Dobner, vydal ale pouze první část a podrobil Hájka ostré kritice. Reprint kroniky byl roku 1819 vydán pravděpodobně Josefem Lindou.

Negativní postoj k Hájkovi zaujali také Josef Dobrovský, který si jej vážil jen jako důležitého dokladu staré češtiny, a již zmíněný František Palacký. Střízlivěji se k němu stavěl J. V. Šimák a o jistou kronikářovu „rehabilitaci“ se pokusil první moderní editor kroniky, literární historik Václav Flajšhans. Vydal pouze část textu, od počátku až do roku 1347 (čtyři díly v letech 1918–1933). Flajšhansův úvod k edici obsahuje poznámky k dobovému kontextu díla a srovnání s jinými kronikami, podává detailní poučení o vývoji náhledů na dílo a o jeho vydáních.

V roce 1981 pak vyšel čtenářský výbor z Hájkovy kroniky připravený Jaroslavem Kolářem v edici *Živá díla minulosti*. Kolářův výbor zájem o Hájkovu dílo oživil a historikové (Zdeněk Beneš, Bohdan Zilinský, Jiří Pešek) mu začali věnovat analytické stati. Pokud jde o samotné vydávané dílo, historikové správně konstatovali, že ve srovnání s jinými humanistickými kronikami je Hájek kritičtější. Důležité je, že události důsledně vřazuje do evropského kontextu. Vedle historických příběhů kronika obsahuje také cenné poznatky z právních dějin, soupis karlštejnských cenností či stručnou topografii Čech.

Úvod prozrazuje autorovy motivace, jimiž má být především nastolení mravního vzoru (Hájek ostatně působil jako kazatel) a láska k národu. Dobový informační aparát představuje věcně řazený rejstřík jednotlivých článků. Vzhledem k jeho pochybné systematické bylo při vydání třeba vytvořit nový informační aparát, totiž rejstřík vlastních jmen bohů, osob, zvířat a věcí, rejstřík kolektivních identit a rejstřík místních jmen. Dále je za textem kroniky otištěn Hájkův latinský epitaf s překladem do současné češtiny. V knize nalezneme také seznam zkratk a obsah. Na příloženém CD-ROMu je uložen soubor s kompletní transliterací textu, jež je využitelná pro filologické účely. Formát PDF se v současných podmínkách jeví pro takový účel jako nejvhodnější, byť se nabízí otázka, proč nebyl zvolen formát PDF/A vhodný pro dlouhodobou archivaci dat. V každém případě velkým přínosem je možnost fulltextového vyhledávání ve 1480 stranách transliterovaného textu.

Vydání doplňují dva texty. Stať Petra Voita nabízí vedle informace o severinsko-kosořské tiskařské „dynastii“ i minuciózní typologický popis tisku a jeho ilustračního aparátu (vychází z jeho současně publikované knihy *Český knihtisk mezi pozdní gotikou a renesancí I. Severinsko-kosořská dynastie 1488–1557*). Ediční poznámka pak podává přehled dosavadního bádání o kronice, shrnuje myšlenky z obou jejích úvodů, poukazuje na ideové vyznění, literární založení díla a přibližuje členění textu. Upozorňuje také na chyby vzniklé při sazbě i na to, jak byla výsledná podoba textu ovlivněna tehdejšími typografickými možnostmi.

Pokud jde o vylíčení recepce Hájkovy kroniky a jejího významu pro dobové i pozdější dějepisce v ediční poznámce, text by nepochybně měl být podrobnější (odpadl by tím důvod sahat po Flajšhansově edici s podnětnou úvodní statí). Jen na okraji stojí oproti tomu výtky, že početná literatura ke kronice, citovaná v první poznámce na s. 1383–1384, je řazena abecedně podle jmen autorů, což na rozdíl od uspořádání chronologického není příliš přehledné. Navíc